

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa tarkastellaan palvelujen saavutettavuutta maaseudulla sekä vakituisten että vapaa-ajan asukkaiden näkökulmista. Palvelutuotteen käsite pitää sisällään usein sekä henkilökohtaisen palvelun että konkreettisen tavaran vaihdannan näkökulmat. Olennaista on vuorovaikutus palvelun tuottajan ja kuluttajan välillä. Palvelun saavutettavuuteen sisältyvät fyysisen etäisyyden lisäksi mm. koettu, sosiaalinen, kognitiivinen ja taloudellinen etäisyys. Tutkimuksessa on painotettu fyysisen etäisyyden, liikkumisen ja alueellisuuden näkökulmia erilaisilla maaseutualueilla. Palvelun saavutettavuuteen monet maaseudun toimintaympäristön muutokset, kuten väestön väheneminen ja ikääntyminen, yhteiskunnan palveluvaltaistuminen ja autoistuminen, kuntarakenteen muutos, kaupan palvelujen murros ja vapaa-ajan lisääntyminen.

Palvelujen saavutettavuutta on selvitetty koko maan kattavasti paikkatietopohjaisiin menetelmin matka- ja aikaetäisyytenä tieverkkoa pitkin. Saavutettavuusvyöhykkeitä on muodostettu tärkeimmille lähialueille ja erikokoisille palvelujen keskittymille. Lisäksi on arvioitu paikkatietopohjaisten saavutettavuustietojen hyödyntämismahdollisuuksia suunnittelussa ja kehittämisessä.

Tapaustutkimus kohdistui Kouvolan vapaa-ajan asukkaisiin, jotka asuvat vakituisesti toisessa kunnassa. Kyselytutkimuksen ja ryhmähaastattelujen avulla on selvitetty yksityisten palvelujen kysynnän ja tarjonnan kohtaamista. Vapaa-ajan asukkaiden kysyntä voi paitsi ylläpitää nykyistä palvelutasoa, myös edesauttaa uusien palvelujen kehittymistä, mistä hyötyvät myös maaseudun vakituiset asukkaat. Vapaa-ajan asumisen muuttuminen ympärivuotiseksi kakkosasumiseksi lisää palvelujen kysyntää mökkipaikkakunnilla. Nykyisin valtaosa vapaa-ajan asukkaista liikkuu omalla autolla ja kokee, että palvelut ovat suhteellisen hyvin saavutettavissa.

Vakituisen asutuksen osalta palvelujen saavutettavuus on paikkatietoihin perustuen heikentynyt monin paikoin maaseudulla. Varsinkin haja-asutusalueella keskimääräiset etäisyydet palveluihin ovat kasvaneet merkittävästi. Asutus on tiivistynyt lähemmäs kuntakeskuksia, mutta myös maaseudun taajamissa palvelujen saavutettavuus on heikentynyt jonkin verran. Kuntakeskuksilla ja kirkonkylillä on tärkeä asema palvelujen keskittyminä ja arjen solmukohtina. Palvelujen katoaminen keskuksesta pidentää usein asiointimatkoja kymmenillä kilometreillä. Vapaa-ajan asunnoilta matka palveluihin on keskimäärin paljon pitempi kuin vakituisilta asunnoilta, mutta asiointi voi tapahtua paitsi vapaa-ajan asunnon kädessä, myös mökkimatkan varrella tai vakituisen asuinpaikan lähistöllä.

Palvelujen saavutettavuuden edistämässä on omat painopisteensä erilaisilla maaseutualueilla. Harvaan asutulla maaseudulla korostuu pienten kuntakeskusten palvelujen elinvoimaisuus, haja-asutusalueen tiestön kunto ja julkisten liikennepalvelujen määrä. Ydinmaaseudulla sijaitsee kuntakeskusten lisäksi edelleen melko paljon toimivia kyläkeskuksia, joiden palvelutason säilyttäminen vaatii johdonmukaista julkista tukea. Kaupunkien läheisellä maaseudulla lähialueiden säilymiseen ja kehittämiseen tulee kiinnittää jatkuvaa huomiota. Mökkivaltaisilla maaseutualueilla on tarpeellista ottaa huomioon mökkien sijainti ja mökkimatkojen virrat, kysynnän kausiluonteisuus sekä vetovoimaisuuden edellytyksenä oleva riittävä palvelutaso. Kaikilla maaseutualueilla palvelutason ylläpitoa voidaan edistää erilaisilla liikkumisen ja palvelujen ratkaisulla, kuten monipalvelupisteillä, liikkuvilla palveluilla, kimpakyydeillä ja kyytitakuulla.

Vapaa-ajan asukkaiden paikallisten palvelujen kysyntä kasvaa tulevaisuudessa. Ikääntyvät suuret ikäluokat tarvitsevat jatkossa entistä enemmän myös mökille toimitettavia palveluja. Vapaa-ajan asukkaiden tuoman kysynnän hyödyntäminen edellyttää kuitenkin maaseudun palveluympäristön modernisoitumista ja siihen liittyen avoimesti saatavilla olevaa tietoa palveluista.

Palveluverkkoa ja palvelujen saavutettavuutta kuvaavia paikkatietoja voidaan tämän tutkimuksen perusteella hyödyntää monin tavoin palveluverkon arvioinnissa ja kehittämisessä, alueiden luokittelussa, vapaa-ajan ajan asutuksen merkityksen esilletuomisessa ja tulevan kehityksen ennakoinnissa.

Julkisen palveluverkon harveneminen vaatii joko yhteiskunnalta tai yksittäisiltä asukkailta lisäresursseja palvelujen saavutettavuuden suhteen. Yksityisten palvelujen kohdalla palvelujen hyvä saavutettavuus on kilpailutekijä ja osa hyvää palvelua.

Asiasanat: maaseutu, palvelu, saavutettavuus, etäisyys, paikkatieto, keskusverkko, maankäyttö, vapaa-ajan asutus, liikkuminen, liikennejärjestelmä, joukkoliikenne, kyselytutkimus, Kouvola.